

Podstawy aksjologiczne Konstytucji dla Europy

Autor tekstu: **Dawid Bunikowski**

6. Wartości zawarte w prawie wspólnotowym

Prawo wspólnotowe dzieli się na pierwotne i pochodne. Prawo wspólnotowe pierwotne, stanowiące „konstytucję” Wspólnot i Unii to traktaty konstytuujące Wspólnoty i Unię Europejską oraz umowy zmieniające i uzupełniające te traktaty, ogólne zasady prawa, uznane przez orzecznictwo oraz prawo zwyczajowe. [80]

Dokumentem ideowym, stanowiącym podstawę procesu integracji europejskiej rozpoczętej przez ustanowienie Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali a kontynuowanej pod postacią Unii Europejskiej, była Deklaracja Schumana, ogłoszona 9.5.1950 r. Postulowano powstanie „wspólnoty krajów przez długi czas podzielonych krwawymi konfliktami”, „otwartej na wszystkie kraje” Europy, aby promować „demokrację i wolny rynek”, „rzeczywistą solidarność w działaniu”, „wzrost gospodarczy”, „podniesienie poziomu życia” i „wyrównanie warunków życia”. Idee deklaracji stworzonej przez Monneta miały swe humanistyczno-chrześcijańskie korzenie. [81]

W związku z powyższym mówi się o „europejskiej wspólnotocie wartości”. Fundamentalne i rudymen tarne zasady Unii Europejskiej dotyczą poszanowania wolności, demokracji, praw człowieka, rządów prawa, ochrony mniejszości, rozwoju jednostek, wspólnot oraz państw. Jako zasady czy wartości negatywne (lub „anty-wartości” [82]) traktuje się wojny, totalitaryzmy, ksenofobię, nietolerancję. Do zasad i wartości pozytywnych prawa konstytucyjnego Unii Europejskiej można jeszcze dodać: równość kobiet i mężczyzn, zakaz dyskryminacji, pluralizm etyczny i poszanowanie różnorodności kulturowej, równość i tolerancję, solidarność w stosunkach wewnętrznych i zewnętrznych. Zasada solidarności jest skonceptualizowana w dążeniu do wyrównania w UE poziomu szans obywateli na rynku pracy i w sferze politycznej, w integracji niepełnosprawnych, imigrantów oraz reintegracji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. [83]

Z Traktatu Paryskiego tworzącego podstawy współpracy w zakresie węgla, stali i żelaza wyprowadzić można zasadę-wartość, polegającą na dążeniu do pokoju poprzez oparcie się na zintensyfikowanej współpracy gospodarczej. [84] Traktat Rzymski był z kolei podstawą wspólnego rynku. Art. 2 dotyczył m.in. „podnoszenia poziomu życia społeczeństw”. Traktat ustanawiający Euroatom także można interpretować jako przejaw dążenia do pokoju — wartości *samej w sobie*. [85] Jednolity Akt Europejski z 1986 r. w preambule odnosi się do potrzeby popierania demokracji na bazie praw fundamentalnych wyrażonych w konstytucjach i prawach państw członkowskich, w Konwencji Europejskiej oraz w Europejskiej Karcie Socjalnej. Preambuła podkreśla, że ochrona wspólnych interesów i niezależności Wspólnot powinna się dokonywać m.in. poprzez eksponowanie zasad demokracji oraz przestrzegania prawa i praw człowieka. [86]

W preambule do Traktatu o Unii Europejskiej z Maastricht (1992 r.) państwa członkowskie potwierdziły m.in. „przywiązanie do zasad wolności, demokracji, poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności”. Zwrócić trzeba uwagę, że art. 6 Traktatu wskazuje podstawy ideowe Unii, powtarzając wartości z preambuły. Art. 7 stanowi o możliwości nałożenia sankcji na państwo członkowskie za naruszenie zasad z art. 6. Dziwi fakt, że sformułowane w art. 2 Traktatu cele Unii Europejskiej nie zawierają bezpośredniego odwołania do konieczności ochrony praw człowieka, koncentrując się na materii ekonomicznej i polityczno-obywatelskiej. [87] Być może jest to rezultatem faktu, że prawa człowieka nie podlegają kontestacji, a państwa członkowskie są sygnatariuszami Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. i członkami Rady Europy.

Wśród istotnych postanowień Traktatu Amsterdamskiego występują ważne zapisy dotyczące wspólnotowych i unijnych praw podstawowych. Chodzi o możliwość nakładania sankcji na państwa członkowskie, które nie respektowałyby zasad demokracji, praw człowieka (usankcjonowanie kompetencji Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości), podstawowych swobód i reguł prawa (zresztą, jest to konkretyzacja art. 7 Traktatu z Maastricht). Rada UE stała się kompetentna w zwalczaniu każdego przejawu dyskryminacji na tle różnic płci, rasy, pochodzenia etnicznego, religii albo wiary, kalectwa, wieku czy orientacji seksualnej. Zaliczono zasadę równouprawnienia kobiet i mężczyzn do podstawowych praw Wspólnoty. Do katalogu

głównych celów Unii i Wspólnoty włączono zadanie osiągnięcia wysokiego poziomu zatrudnienia. Nakazano uwzględnienie wymogu ochrony środowiska w czasie realizowania polityk wspólnotowych i potwierdzono konieczność przestrzegania zasad trwałego rozwoju. Postanowiono, że obywatelstwo UE nie zastępuje obywatelstwa narodowego, lecz je dopełnia (obywatele UE mają prawo petycji do organów UE). Zgodnie z art. 17, włączono do Traktatu tzw. zadania petersburskie, czyli "zadania humanitarne i akcje ratownicze, zadania mające na celu utrzymanie pokoju (*peace-keeping*) jak i akcje zbrojne przy rozwiązywaniu sytuacji kryzysowych, włącznie ze środkami mającymi na celu budowanie pokoju (*peace-making*)".

[88]

W preambule Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej przyjętej w Nicei w 2000 r. stwierdzono, że Unia jest zbudowana na niepodzielnych, powszechnych wartościach godności ludzkiej, wolności, równości i solidarności. [89] Karta nie miała charakteru wiążącego i w sensie formalnoprawnym stanowiła deklarację, a nie akt prawny powszechnie obowiązujący w Unii Europejskiej.

7. Wartości w Konstytucji dla Europy

Konstytucja dla Europy posiada dwie preambuły: jedna jest uroczystym wstępem posiadającym określony walor normatywny w odniesieniu do całej Konstytucji, natomiast druga — stanowi wstęp do Karty Praw Podstawowych, będącej częścią II Konstytucji. Preambuła — przyjmuje się powszechnie — może odgrywać ważną rolę w procesie stosowania i wykładni prawa. [90]

W Preambule do Konstytucji odnaleźć można mnóstwo sformułowań o silnym ładunku aksjologicznym. Oto one: „kulturowe, religijne i humanistyczne dziedzictwo”, „powszechne wartości”, „nienaruszalne i niezbywalne prawa człowieka”, „wolność”, „demokracja”, „równość”, „państwo prawne”, „cywilizacja”, „postęp i dobrobyt”, „dobro wszystkich mieszkańców, także tych słabszych i najbardziej poszkodowanych”, „otwarcie na kulturę, wiedzę i postęp społeczny”, „przejrzystość życia publicznego”, „dążenie do pokoju, sprawiedliwości i solidarności na świecie”, „tożsamość narodowa i historia”, „wspólna przyszłość”, „zjednoczona Europa w różnorodności”, „poszanowanie praw każdej jednostki”, „odpowiedzialność wobec przyszłych pokoleń i naszej Planety”.

Konstytucja w art. I-2 *expressis verbis* eksplikuje wartości Unii. Nie można ich absolutnie utożsamiać z całością aksjologii Konstytucji, jako że jest ona bogatsza i wewnętrznie zróżnicowana. Zgodnie z art. I-2 Unia opiera się na wartościach poszanowania godności osoby ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawnego, jak również poszanowania praw człowieka, w tym osób należących do mniejszości. Te „wspólne wartości” korespondują ze społeczeństwem „opartym na pluralizmie, niedyskryminacji, tolerancji, sprawiedliwości, solidarności oraz na równości kobiet i mężczyzn” (*in fine*).

Aksjologii Konstytucji dla Europy czy wartości Unii wyrażonych w art. I-2 nie można również utożsamiać z celami Unii. Cele są kategorią realizacyjno-praktyczną. Celem Unii jest wspieranie pokoju, jej wartości i dobrobytu jej narodów (art. I-3 pkt 1). Unia zapewnia swym obywatelom przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości bez granic wewnętrznych oraz rynek wewnętrzny z wolną i niezakłóconą konkurencją (art. I-4 pkt 2). Unia działa — zgodnie z art. I-3 pkt 3 — na rzecz trwałego rozwoju Europy (wzrost gospodarczy, gospodarka rynkowa, konkurencyjność, pełne zatrudnienie, postęp społeczny i naukowo-techniczny). Unia zwalcza wyłączenie społeczne, dyskryminację, wspierając sprawiedliwość (społeczną?) i ochronę socjalną, równość kobiet i mężczyzn, solidarność między pokoleniami („anty-ageizm”) i ochronę praw dziecka. Celem Unii jest również spójność gospodarcza, społeczna i terytorialna oraz solidarność między państwami członkowskimi. Unia szanuje bogatą różnorodność kulturową i językową, zapewniając ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego Europy.

Również w stosunkach zewnętrznych Unia broni swych wartości i interesów (art. I-3 pkt 4). Wśród zasad w tych relacjach odnajdujemy: przyczynianie się do pokoju, bezpieczeństwa, stałego rozwoju Planety, do solidarności i wzajemnego szacunku między narodami, do swobodnego i uczciwego handlu, do wyeliminowania ubóstwa oraz do ochrony praw człowieka, w szczególności praw dziecka, jak również do przestrzegania i rozwoju prawa międzynarodowego.

W stosunkach wewnętrznych (między Unią a państwami członkowskimi) w pełni respektuje się zasadę „Zjednoczona w różnorodności”. Unia szanuje tożsamość narodową państw oraz ich struktury polityczne i konstytucyjne (art. I-5 pkt 1). Art. I-5 pkt 2 ustanawia

zasadę lojalnej współpracy, polegającą na wzajemnym wspieraniu się państw i Unii. Wspomnianą zasadę „Zjednoczona w różnorodności” wyraża jako dewizę Unii art. I-8. Konstytucja ustanawia prymat prawa Unii nad prawami narodowymi (art. I-6).

Unia zapewnia swobodę przepływu osób, usług, towaru i kapitału (słynne 4 swobody) oraz swobodę przedsiębiorczości i zakazuje wszelkiej dyskryminacji ze względu na przynależność państwową. Należy uznać, że są to wartości rozumiane jako wolności o charakterze osobistym i gospodarczym.

Do praw podstawowych zalicza się prawa, wolności i zasady określone w Karcie Praw Podstawowych, o których będzie mowa dalej. Pozytywnie ocenia się przystąpienie przez Unię do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. [91] Prawa podstawowe gwarantowane tą konwencją, jak również wynikające z tradycji konstytucyjnych wspólnych państwom członkowskim, stanowią zasady ogólne prawa i są częścią prawa Unii (art. I-9 pkt 3). Można powiedzieć za Habermasem, że „prawo natury” (w sensie: prawo naturalne) staje się prawem pozytywnym. [92] Art. I-10 określa obywatelstwo Unii oraz prawa i obowiązki przewidziane z tego tytułu.

Krytycznie część doktryny i polityków ocenia brak odwołania się do „wartości chrześcijańskich” *expressis verbis*. [93] Rację mają jednak ci, którzy uważają, że w gruncie rzeczy — mimo braku *invocatio Dei* - Konstytucja jest pełna wartości chrześcijańskich. [94] Poza tym przeprowadzone badania prawnoporównawcze [95] wskazują, że konstytucje posiadają raczej charakter laicki ze względu na zasadę niedyskryminacji, wolności sumienia, pluralizm poglądów i tolerancję. Przeprowadzone badania opinii doktryny zachodniej co do potrzeby umieszczenia „wartości chrześcijańskich” czy *invocatio Dei* w Preambule Konstytucji utwierdzają mnie w opinii na temat tendencji rozwojowych społeczeństw, państwa i prawa. [96] Tendencja laicka dominuje we współczesnym świecie. Z drugiej strony, muszę się jednak zgodzić z Aleksandrem Peczenikiem, że aby pozostać w zgodzie z prawdą historyczną, należałoby wymienić: wartości chrześcijańskie, kulturę Greków i Rzymian oraz filozofię Oświecenia. [97] Opór pewnych środowisk był wobec takich propozycji zbyt silny, a potrzeba kompromisu — konieczna. [98] Zaciętrzewienie z kolei środowisk ultrakonserwatywnych — używając słów Johna Finnis [99] - niezbyt dobrze o nich świadczy w sytuacji *an incipient state in its gestation*. „Kulturowe, religijne i humanistyczne dziedzictwo” jest sformułowaniem bardzo ogólnym. Bazuje ono w dużym stopniu na doktrynach prawa natury i w tym sensie jest „płaszczyną porozumienia”. [100]

Preambuła do Karty Praw Podstawowych zawiera sformułowania o równie mocnym ładunku aksjologicznym, jak Preambuła do Konstytucji. Wśród nich znajdujemy: „pokojową przyszłość opartą na wspólnych wartościach”, „duchowo-religijne i moralne dziedzictwo”, „niepodzielne, powszechne wartości godności osoby ludzkiej, wolności, równości i solidarności”, „zasady demokracji i państwa prawnego”, „przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości”, „jednostkę w centrum działań”. To ostatnie sformułowanie wskazuje na najlepsze tradycje europejskiego humanizmu i idee personalistyczne. W Preambule czytamy również, że Unia przyczynia się do ochrony i rozwoju tych „wspólnych wartości”. Szanuje się jednocześnie „różnorodność kultur i tradycji narodów Europy”, co zapewne jest skorelowane z dewizą „Zjednoczona w różnorodności”. Preambuła do Karty za niezbędne uznaje wzmocnienie ochrony podstawowych praw poprzez ich wyszczególnienie w Karcie, uczynienie „bardziej widocznymi”.

Można przyjąć, że systematyka Karty determinuje hierarchię wartości, wśród których na czoło wysuwa się godność, wolność, równość i solidarność, a nie np. własność.

Pierwszą z powszechnych wartości, o których mówi Preambuła do Karty Praw Podstawowych, jest godność. Godność poddana jest aprecjacji (art. II-61). Jest nienaruszalna, musi być szanowana i chroniona. Wartość tę konkretyzują — w ujęciu twórców Konstytucji — przepisy odnoszące się do prawa do życia (art. II-62), prawa do integralności człowieka (art. II-63), zakazu tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (art. II-64) oraz zakazu niewolnictwa i pracy przymusowej (art. II-65). Jest to esencją humanizmu.

Drugą z powszechnych wartości są tzw. wolności: prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego (art. II-66), poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego (art. II-67), ochrona danych osobowych (art. II-68), prawo do zawarcia małżeństwa i prawo do założenia rodziny (art. II-69), wolność myśli, sumienia i religii (art. II-70), wolność wypowiedzi i informacji (art. II-71), wolność zgromadzania się i stowarzyszania się (art. II-72), wolność sztuki i nauki (art. II-73), prawo do nauki (art. II-74), wolność wyboru zawodu i prawo do podejmowania pracy

(art. II-75), wolność prowadzenia działalności gospodarczej (art. II-76), prawo do własności (art. II-77), prawo do azylu (art. II-78), ochrona w przypadku usunięcia z terytorium państwa, wydalenia lub ekstradycji (art. II-79). Katalog wolności należy uznać za szeroki, respektujący idee liberalne.

Kolejną wymienioną i normatywnie ujętą wartością jest równość. Obejmuje ona równość wszystkich wobec prawa (art. II-80), bezwzględny zakaz dyskryminacji (art. II-81), szacunek dla różnorodności kulturowej, religijnej i językowej (art. II-82), równość kobiet i mężczyzn (art. II-83), prawa dziecka i jego interes (art. II-84), prawa osób w podeszłym wieku (art. II-85), prawa osób niepełnosprawnych (art. II-86). W idei równości i jej istocie widać odcienie tradycji republikańskich, jak również tendencje do „wyrównania szans” i pełnej integracji społeczeństwa.

Czwartą wartością — ujętą w preambule do Karty jako wartość powszechna — jest solidarność. Zawiera ona w sobie „prawa” różnego rodzaju, głównie związane ze stosunkiem pracy. Należą do tej grupy: prawo pracowników do informacji i konsultacji w ramach przedsiębiorstwa, prawa do rokowań zbiorowych, prawo dostępu do służb pośrednictwa pracy, ochrona w przypadku nieuzasadnionego zwolnienia z pracy, prawo do należytych i sprawiedliwych warunków pracy, zakaz pracy dzieci i ochrona młodocianych w pracy, ochrona życia rodzinnego i zawodowego pracownika, prawo do świadczeń z zabezpieczenia społecznego. W wartość solidarności wpisuje się też prawo do pomocy społecznej, prawo do dostępu do opieki zdrowotnej, prawo dostępu do usług świadczonych w ogólnym interesie gospodarczym, nakaz ochrony środowiska (w związku z zasadą stałego rozwoju), wysoki poziom ochrony konsumentów (art. II-87-98). Idee socjalne i prawa socjalne czerpią z dorobku doktryn socjalistycznych. **[101]** Należy zaznaczyć, że nie ma mowy o prawie do pracy w takim rozumieniu, jak ono było przyjęte i realizowane w państwach komunistycznych. Obywatel Unii nie posiada „roszczenia o pracę”. Trzeba jednak uznać, że praca stanowi wartość, a zatem obywatel posiada polityczne i obywatelskie, „nierozszczeniowe” uprawnienie do stworzenia przez państwo optymalnych warunków do znalezienia i uzyskania pracy. Prawo do zdrowego środowiska jest prawem „trzeciej generacji”. Z kolei prawa konsumentów i ich ochrona są związane z uczciwością w handlu i kształtowaniem się społeczeństwa i systemu konsumpcjonistycznego.

Zasady demokracji i państwa prawnego dotyczą całości systemu instytucjonalnego Unii Europejskiej i państw członkowskich. Znajdują one również wyraz w prawach obywatelskich (art. II-99-106), prawach obywateli związanych z wymiarem sprawiedliwości (art. II-107-110) oraz życiu demokratycznym Unii (art. I-45-52). Zasady te nawiązują do ideałów politycznych demokratycznego liberalizmu. **[102]**

W tym miejscu — nawiązując także do pominięcia „wartości chrześcijańskich” w Konstytucji dla Europy — trzeba zwrócić uwagę na poszanowanie statusu kościołów i organizacji wyznaniowych, wyrażone w art. I-52. Unia szanuje status przyznany na mocy prawa krajowego kościołom i stowarzyszeniom lub wspólnotom religijnym w państwach członkowskich i nie narusza tego statusu. Szanuje również na równi status organizacji światopoglądowych i niewyznaniowych przyznany im na mocy prawa krajowego. Utrzymuje z kościołami i tymi organizacjami „otwarty, przejrzysty i regularny dialog”, uznając tożsamość i szczególny wkład tych instytucji. Tak głębokie poszanowanie praw związków wyznaniowych oraz innych organizacji światopoglądowych zadowala środowiska kościelne. **[103]** Szacunek dla kościołów i instytucji niewyznaniowych jest istotą pluralistycznego społeczeństwa demokratycznego. **[104]** Nawiązuje również do świeckości państwa i zasady rozdziału państwa i organizacji religijnych. **[105]** Mówić można o gwarancjach dla wartości wolności.

Karta Praw Podstawowych stanowi wzmocnienie aksjologii Konstytucji dla Europy, będąc swoistym dopełnieniem Preambuły do Konstytucji oraz art. I-2 (wartości Unii). Deklaracja 12, odnosząca się do wyjaśnień dotyczących Karty, jest kolejnym wzmocnieniem aksjologii Konstytucji. Wyjaśnienia Deklaracji, nie mając charakteru wiążącego prawnie, są podstawą wykładni Karty. Deklaracja wskazuje na orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości w odniesieniu do praw podstawowych (godność, wolność, równość, solidarność etc.), Europejską Konwencję Praw Człowieka i Kartę Socjalną Praw Podstawowych Pracowników jako podstawy dla wykładni Karty Praw Podstawowych. **[106]**

Jesteśmy świadkami kształtowania się aksjologii prawa europejskiego, z aksjologią Konstytucji dla Europy na czele. Nie jest zadaniem trudnym wskazać zwroty nacechowane aksjologicznie, świadczące o wartościach i odnoszące się do nich. Zadaniem teorii prawa i filozofii prawa, w tym prawa europejskiego, jest rekonstrukcja presuponowanego przez

Konstytucję systemu wartości. [107] Może być to tym trudniejsze, jeśli uznamy za słuszne głosy niektórych autorów uważających, że Konstytucja zawiera nadmierną „kumulację praw i wartości”. [108]

Czy istnieją wspólne europejskie wartości konstytucyjne? Za W. Sadurskim można przedstawić taką propozycję wspólnego katalogu powszechnie akceptowanych wartości:

1. uznanie znaczenia rozumu w życiu publicznym;
2. wolność indywidualną;
3. tolerancję, poszanowanie dla inności i uznanie, że sam fakt moralnej dezaprobaty ze strony większości społeczeństwa nie jest wystarczającą podstawą dla restrykcji prawnych;
4. demokrację i przeświadczenie, że samostanowienie indywidualne przekłada się w życiu społeczności na zasadę rządów większości i w konstytucyjnie określonych ramach, dyktowanych przez poszanowanie praw indywidualnych i równości wobec prawa. [109]

Nie można przejść obok tego podziału bezkrytycznie, gdyż może niekiedy on sprawiać wrażenie oparcia Konstytucji dla Europy li tylko na „wartościach liberalnych”. Należałoby dodać, czy też silnie eksplikować, jeszcze następujące wartości:

1. godności ludzkiej i rozwoju człowieka, która przecież stanowi istotę człowieczeństwa;
2. pokoju jako „wolności od wojny” i dobrego oraz bezkonfliktowego współżycia społecznego;
3. solidarności, która przejawia się m.in. w zasadzie trwałego rozwoju, prawach pracowniczych, „prawach socjalnych”, zasadzie szacunku dla przyrody, zasadzie sprawiedliwości;
4. równości zakazującej wszelkiej dyskryminacji wobec form dyskryminacji pozytywnej, z wyraźnym jednak uwzględnieniem zasady krzywdy Milla i jej konsekwencją w postaci możliwości „wyrównywania szans” i „przywilejów”, związanych z pełnieniem określonych funkcji lub występowaniem pewnych okoliczności społecznych;
5. państwa prawnego, opartego na demokracji, sprawiedliwości społecznej i dialogu społecznym.

Wspólne wartości są, bez wątpienia, istotnym czynnikiem łączącym organizacje międzynarodowe i wspólnoty ponadnarodowe. [110] Ważne wydaje się symboliczne utożsamienie się obywatela Unii z wartościami Konstytucji dla Europy. [111]

Jak zauważa Morris Ginsberg: „Nie sądzę, aby historia była procesem, w którym dokonuje się doskonalenie ludzi bez ich czynnego udziału”. [112] Dodaje Popper: „W społeczeństwie otwartym (...) pojawia się świadomość własnej mocy w kreowaniu rzeczywistości społecznej. Nie tyle chodzi o jakiś ustrój państwowy, ale o „zbiór wartości” w społeczeństwie, wśród których racjonalność i tożsamość wysuwają się na plan pierwszy. Ludzie biorą sprawy w swoje ręce, wierząc, że kreują rzeczywistość — racjonalnie i rozsądnie”. [113] Czy jednak można się zgodzić do końca z Richardem Rorty'm, który twierdzi, że „powinniśmy poprzestać na wskazywaniu praktycznych korzyści płynących z tych liberalnych instytucji pozwalających jednostkom i kulturom współżyć ze sobą bez naruszania prywatności, bez ingerowania w cudze koncepcje dobra”? [114] Rorty proponuje respektowanie liberalnych zasad, a nie poszukiwanie ich głębszego filozoficznego uzasadnienia, jako że korzyści płyną z przestrzegania zasad.

Konstytucja dla Europy jest wyrazem aksjologicznego kompromisu. Zawiera zarówno wartości „liberalne”, wyrażone w wartości wolności, jak i wartości „komunitarystyczne” skonceptualizowane w wartość solidarności. Brak pełnej spójności aksjologicznej stanowi konsekwencję kompromisu aksjologicznego. Kompromis aksjologiczny wskazuje na różnorodność światopoglądową i złożone korzenie Europy. Porozumienie w przedmiocie wartości Konstytucji, stanowiących jej aksjologię, nie oznacza porozumienia co do ontologii tych wartości. Inkorporacja ontologicznych uzasadnień do aksjologii Konstytucji dla Europy nie jest konieczna, a nawet wydaje się niewskazana w pluralistycznym i zdyferencjonowanym społeczeństwie europejskim.

Unia Europejska to nowy typ współpracy rządów i państw oraz narodów czy wspólnot. Aksjologia Konstytucji dla Europy jest emanacją tej współpracy. Nawijając w pewnym sensie do Kelsena i dokonując reinterpretacji jego teorii, możemy powiedzieć, że normą podstawową (*Grundnorm*) systemu prawnego Unii Europejskiej jest kompleksowa wartość (zasada) wolności i solidarności. W ujęciu Kantowskim można dodać, że Unia realizuje „ideał wiecznego Racjonalista.pl

pokoju". Za Habermasem zaś ujmijmy to krótko: pozwala ona na rozwiązanie wielu wspólnych problemów, przekraczających możliwości poszczególnych państw. [115]

Konstytucja zawiera wartości, które mogą przyjąć wszyscy rozsądni ludzie. [116] Jej aksjologia jest symbolem jedności i tożsamości europejskiej oraz wychowawcą dobrego współżycia. Konstytucja nie jest indyferentna aksjologicznie, a ideał neutralności moralnej prawa respektuje w takim zakresie, w jakim się to wydaje możliwe w kontekście realizacji i promocji wartości oraz celów Unii. Aksjologia konstytucyjna, unikając moralizmu, swoją „głębnię” [117] wywodzi ze z pozytywowanego i zinstytucjonalizowanego prawa naturalnego, odnoszącego się do oczywistych cech człowieka i wyrażonego w prawach człowieka oraz „minimum moralności”. [118]

Konstytucja dla Europy nie stanowi jeszcze wiążącego prawa i nie wiadomo, jak będzie przebiegał proces jej dalszej ratyfikacji. Aksjologia tego aktu wnosi jednak nowe treści do aksjologii prawa konstytucyjnego Unii Europejskiej, określonej głównie przez Traktat z Maastricht. [119]

Zobacz także te strony:

[Eurokonstytucja czyli konstytucja czego?](#)

[Atlas europejskich wartości](#)

Przypisy:

[80] K. Wojtyczek, [w:] *Prawo konstytucyjne RP*, pod red. P. Sarneckiego, Warszawa 2005, s. 416.

[81] M.S. Zięba, op.cit., s. 9-12.

[82] Pojęcie "anty-wartości" zaczerpnąłem od K. Pałeckiego, op.cit., s. 21.

[83] M.S. Zięba, op.cit.

[84] Por. J. Galster, C. Mik, op.cit., s. 57-59; zob. też J. Galster, Z. Witkowski, op.cit., s. 23.

[85] Por. J. Galster, Z. Witkowski, op.cit., s. 29.

[86] B. Latos, *Ochrona praw człowieka w traktacie konstytucyjnym - cel czy narzędzie w działaniu Unii Europejskiej?*, [w:] *Konstytucja...*, op.cit., s. 360.

[87] Ibidem, s. 360-361.

[88] J. Galster, Z. Witkowski, op.cit., s. 70-71 i 76.

[89] M.S. Zięba, op.cit., s. 9.

[90] Por. np. P. Tuleja, [w:] *Prawo konstytucyjne...*, op.cit., s. 14; J. Galster, [w:] *Prawo konstytucyjne*, pod red. Z. Witkowskiego, Toruń 2005, s. 40.

[91] Zob. np. H. Machińska, *Aksjologia w Unii Europejskiej a Europejska Konwencja Praw Człowieka*, [MSZ](#); R. Wieruszewski, *Aksjologiczne podstawy ochrony praw człowieka w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości*, [MSZ](#); autor zwraca uwagę na dokonania ETPCz w odkodowaniu aksjologii ze zjurydyzowanej Europejskiej Konwencji.

[92] Zob. L. Morawski, *Główne problemy współczesnej filozofii prawa*, Warszawa 1999, s. 319.

[93] Zob. np. J. Kolasa, op.cit., s. 28; Z. Brodecki, *Preambuła Konstytucji dla Europy*, [w:] *Konstytucja...*, op.cit., s. 63-64; E. Piontek, op.cit., s. 16-17. Z kolei A. Sylwestrzak, op.cit., s. 50, z estymą i szacunkiem odnosi się do Kantowskiej filozofii pokoju światowego, zawartej w aksjologii Konstytucji.

[94] Po głębszej analizie Konstytucji i fenomenologicznej próbie uchwycenia "istoty rzeczy" stwierdzić należy, że trafne jest spostrzeżenie Hansa Gerta Poetteringa, przywódcy chadeków w Parlamencie Europejskim. Przecież apoteoza godności ludzkiej i szacunek dla człowieka ("miłość bliźniego") to istota chrześcijaństwa. Zob. *Pojednanie dzięki Unii Europejskiej*, Gazeta Wyborcza z 12.9.2005 r.

[95] Odnalazłem odniesienia do Boga i religii w: akcie konstytucyjnym Kanady z 1982 r., konstytucji Szwajcarii z 1999 r., konstytucji Izraela z 1948 r., konstytucji Danii z 1953 r., konstytucji Albanii z 1998 r., wzorowanej na polskiej konstytucji ("wierząc w

Boga lub/i w inne wartości uniwersalne"). Z. Brodecki zauważa, że Konstytucja nie wzoruje się na tradycjach konstytucyjnych większości państw członkowskich Unii i nie umieszcza w preambule "odwołania do Boga". Zob. Z. Brodecki, op.cit., s. 63, w przypisie 13. Stwierdzić trzeba, dopowiadając powyższą myśl, że Konstytucja opiera się nie na tradycjach, ale na praktyce konstytucyjnej i aktualnej treści konstytucji państw członkowskich, mających raczej charakter laicki. Związane jest to także z poruszaną tu teorią prawa liberalnego (neutralność moralna prawa). Z drugiej strony, wymienienie wartości chrześcijańskich, kultury Greków i Rzymian, filozofii Oświecenia byłoby zgodne z prawdą historyczną, a zatem byłoby to działanie jak najbardziej logiczne. Zob. M. Q. McInerney, *Nauka logicznego myślenia*, Warszawa 2005, s. 30-31.

[96] Poprzez pocztę elektroniczną zadałem pytanie ("*What do you think about the European Constitution without the Christian values as a direct reference to a person of God and the truth of history?*") m.in. profesorom takim, jak: Les Moran (dziekan Wydziału Prawa, The Birkbeck University, Londyn), Massimo La Torre (University of Hull), John Crawford (dziekan Wydziału Prawa, University of Oxford), John Finnis (University of Oxford), Aleksander Peczenik (uniwersytety w Lundzie i Szczecinie), Vaclav Pavlicek (Uniwersytet Karola w Pradze). Odpowiedzieli się za świecką Unią, dbającą o prawa człowieka. Silny akcent uczeni położyli na zasadę całkowitego (*complete* - Crawford) rozdziału państwa od Kościoła.

[97] Tak Peczenik w liście i odpowiedzi na moje pytanie.

[98] Zob. E. Piontek, op.cit., s. 19. Por. też Z Brodecki, op.cit. Autor wskazuje na tradycyjnie silne ideały laickie we Francji, wsparte autorytetem Konstytucji z 1946 r. ("Francja jest republiką (...) laicką" - art. 1).

[99] Tak Finnis w liście i odpowiedzi na moje pytanie.

[100] Na "prawo natury" i prawa człowieka jako na "płaszczyznę porozumienia" wskazuje M. Szyszkowska, *Europejska filozofia...*, op.cit., s. 136.

[101] "Prawa socjalne" i ich realizacja mają na celu stworzenie "Europy socjalnej".

[102] Na temat funkcjonowania i istoty państwa prawnego zob. W. Zamkowski, *Wprowadzenie do zagadnień społecznego, demokratycznego, republikańskiego państwa prawnego*, [w:] *Demokratyczne państwo...*, op.cit., s. 15 i n.; S.

Każmierczyk, *Z rozważań nad rozumieniem państwa prawnego*, [w:] *Demokratyczne państwo...*, op.cit., s. 27 i n.; M. Kordela, *Rola zasady państwa prawnego w budowie aksjologii prawa*, [w:] *Zmiany społeczne...*, op.cit., s. 175 i n.

[103] Zob. J. Życiński, op.cit.

[104] Ibidem.

[105] Por. np. J. Woleński, op.cit.

[106] Por. H. Machińska, op.cit. Pewne wątpliwości w zakresie stosowania Karty budzi sformułowanie art. II-111: "Postanowienia niniejszej Karty mają zastosowanie do instytucji, organów i jednostek organizacyjnych w poszanowaniu zasady pomocniczości oraz do państw członkowskich *wyłącznie w zakresie, w jakim wdrażają one prawo Unii*" [kursywa - D.B.]. Zob. E. Piontek, op. cit., s. 19. Inaczej B. Latos, op. cit., s. 363.

[107] Zob. np. M. Błachut, op.cit., s. 66.

[108] Zob. H. Machińska, op.cit.

[109] W. Sadurski, *Czy istnieją wspólne europejskie wartości konstytucyjne?*, [w:] *Idea Europy*, pod red. H. Machińskiej, Biuro Informacji Rady Europy 2004; H. Machińska, op. cit. Zob. też. T. Pietrzykowski, *Ideologia Konstytucji Europejskiej*, [w:] *Teoretycznoprawne problemy integracji europejskiej*, pod red. L. Leszczyńskiego, Lublin 2004, s. 121-122.

[110] Zob. H. Machińska, op.cit.; M. Wróblewski, op.cit., s. 73; M. Safjan, op.cit.; H. Suchocka, op.cit.

[111] Por. np. M. Wróblewski, op.cit.; M. Safjan, op.cit.

[112] M. Ginsberg, [w:] *Wartości. Etyka i estetyka. Antologia...*, op.cit., s. 411.

[113] K. Popper, *Spółeczeństwo otwarte i jego wrogowie*, Warszawa 1993, s. 24-25.

[114] R. Rorty, *Obiektywność, relatywizm, prawda*, Warszawa 1999, s. 312.

[115] J. Habermas, *So, why does Europe...*, op.cit. Wskazać w tym miejscu również należy, że Kelsenowi, rzecz jasna, chodziło o normę podstawową o charakterze kompetencyjnym, a nie merytorycznym.

[116] Można powiedzieć, że powinniśmy zwracać uwagę, używając słów Luigi Lorenzetti, na "to, co łączy mimo wszelkich różnic". W tym sensie przyjęcie wartości (*values*) takich, jak godność, demokracja, solidarność, rządy prawa, przez ogół (*society; the public*) wydaje się rozsądne. Zob. L Lorenzetti, *Moralność. Odpowiedzi na najbardziej prowokacyjne pytania*, Warszawa 2002, s. 194. Mechanizm refleksyjności dyskursu prawnego i komunikacyjny wymiar prawa eksplikuje natomiast M. Zirk-Sadowski, *Instytucjonalny i kulturowy wymiar integracji europejskiej*, [w:] *Zmiany społeczne...*, op. cit., s.42-43.

[117] Pojęcie wzięte z języka T. Jasudowicza, *Pokój i sprawiedliwość przez prawo międzynarodowe. Zbiór szkiców z okazji sześćdziesiątej rocznicy urodzin Profesora Janusza Gilasa*, Toruń 1997, s. 141 i n., zwłaszcza s. 162.

[118] Zob. na temat problemu uniwersalizmu podstawowych reguł moralnych: A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2002, s. 45-46, 85; M. Ossowska, *Socjologia moralności*, Warszawa 1963, s. 115-119; K. Frieske, *Socjologia prawa*, Warszawa 2000, s. 73-75.

[119] Por. D. Bunikowski, [Konstytucja Europejska - próba ujęcia fenomenologiczno-prawnego](#).

(Publikacja: 27-01-2006 Ostatnia zmiana: 27-01-2006)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4577) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,4577>)

Contents Copyright © 2000-2008 by Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2008 Michał Przech

Autorem tej witryny jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.

Właścicielem witryny są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tej witryny i jakiegokolwiek ich części.

Wszystkie strony tego serwisu, wliczając w to strukturę podkatalogów, skrypty JavaScript oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tej witryny oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tej witryny i nie korzystać z jej zasobów.

Informacje zawarte na tej witrynie przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów serwisu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na witrynie. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki zawiera.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych serwisu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl